

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА»

Гончаров М.В.,

кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4452-1652>

e-mail: goncharovnik@ukr.net

Гончаров М.В. Дослідження поняття «інформаційна безпека».

У статті розглянуто сутність правової природи інформаційної безпеки відповідно до чинного законодавства. Проведений аналіз наукових джерел дозволив виявити, що правова природа інформаційної безпеки в цілому, так і на елементному рівні характеризується науковістю, системністю та має багато аспектів.

Дослідження цілісного поняття «інформаційна безпека» вимагає застосування комплексного підходу до розуміння значення (семасіології) кожного терміну, який його формує («інформація і безпека»). При цьому необхідно зауважити, що термін «інформація» застосовується не як системоутворююча складова, а вживається для означення якісної характеристики базового елемента, тобто категорії «безпека», що розкриває галузеве спрямування і змістовне наповнення заходів, та створює відповідне поле нормативно-правового регулювання.

Для розуміння об'єктивного змісту цілісного поняття «інформаційна безпека» послуговуватимемося можливостями окремих методологічних інструментів (в основному, аналізу, синтезу та ін.), які сприятимуть вивченню глибинних діалектичних зв'язків між визначеними категоріями, що його формують.

Акцентовано увагу на основних завданнях державної інформаційної політики та з'ясована мета політики забезпечення інформаційної безпеки України, це формування відкритого інформаційного суспільства, як простору цілісної держави, інтегровального в світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей і інтересів при забезпеченні інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях.

Державна політика забезпечення інформаційної безпеки повинна базуватися на наукових і методологічних розробках, систематизованих і об'єднаних в єдину концепцію. Вона може бути представлена як сукупність національних цілей, інтересів і цінностей; стратегії та тактики управлінських рішень і методів їх реалізації, що розробляються та реалізуються державною владою.

Ключові слова: інформаційна безпека України, забезпечення інформаційної безпеки, національна безпека, система, державна інформаційна політика.

Honcharov M.V. Study of the concept of «information security».

The article examines the essence of the legal nature of information security in accordance with current legislation. The analysis of scientific sources revealed that the legal nature of information security in general and at the elemental level is characterized by scientificity, systematicity and has many aspects.

The study of the integral concept of «information security» requires the application of a complex approach to understanding the meaning (semasiology) of each term that forms it («information and security»). At the same time, it should be noted that the term «information» is not used as a system-forming component, but is used to denote the qualitative characteristics of the basic element, i.e. the category «security», which reveals the industry direction and content of measures, and creates a corresponding field of regulatory and legal regulation.

In order to understand the objective content of the integral concept of «information security», we will use the possibilities of separate methodological tools (mainly, analysis, synthesis, etc.), which will contribute to the study of deep dialectical connections between the defined categories that form it.

Attention is focused on the main tasks of the state information policy and the goal of the policy of ensuring information security of Ukraine is clarified, which is the formation of an open information

society as a space of an integral state, integrating into the global information space, taking into account national characteristics and interests while ensuring information security at the domestic and international levels.

The state policy of ensuring information security should be based on scientific and methodological developments, systematized and combined into a single concept. It can be presented as a set of national goals, interests and values; strategies and tactics of management decisions and methods of their implementation, which are developed and implemented by the state authorities.

Key words: information security of Ukraine, provision of information security, national security, system, state information policy.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначається важливим значенням інформаційної сфери для задоволення не тільки потреб суспільства у передаванні і зберіганні відомостей, а й для виконання однієї з найважливіших функцій держави – забезпечення національної безпеки України.

Саме тому це дослідження набуває значної теоретичної і практичної цінності, оскільки на шляху до повноправного членства України в ЄС, оборонному військовому блоці НАТО нашу державу очікують низка завдань, серед яких однією з ключових розглядається сфера інформаційної безпеки.

Говорячи про необхідність внесення поточних правок у чинне законодавство з питань інформаційної безпеки, потрібно адекватно оцінювати технологічний аспект, а саме діджиталізацію більшості сфер суспільного життя, що вимагає в недалекій перспективі докорінного перегляду галузевих нормативно-правових актів, які покладені в основу відносин використання баз даних і обміну інформацією.

Запорукою успішного дослідження будь-якого правового явища є побудована на законах логіки правильна стратегія наукового пошуку, яка має ґрунтуватись на аксіоматичних і дискусивних аргументах, висловлених теоретиками і практиками у конкретній галузі права. Саме такий підхід гарантуватиме належний рівень фаховості результатів наукової розвідки і надаватиме пояснення авторського розуміння і особистого вкладу здобувача у розроблення предмету наукового дослідження.

Початковим етапом нашої роботи розглядаємо глибоке вивчення генези юридичного феномену «інформаційна безпека» як матеріального підґрунтя для подальшого визначення тих особливостей зазначеного явища, які вимагають подальшого розроблення на напрямках дотримання належного рівня національної безпеки.

Стан опрацювання цієї проблематики. Вивченню даного питання приділяли увагу багато науковців та дослідників: Біленчук П.Д., Білько С.С., Гнатюк С.Л., Григорчук М.В., Дзьобань О.П., Довгань О.Д., Золотар О.О., Косілова О.І., Кудін С.В., Ліпкан В.А., Логінов О.В., Новицька Н.Б., Ткачук Т.Ю., Тихомиров О.О., Француз А.Й., Цимбалюк В.С., Шевченко А.Є., Ярема О.Г. та інші.

Мета статті – дослідити сутність інформаційної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Дослідження цілісного поняття «інформаційна безпека» вимагає застосування комплексного підходу до розуміння значення (семасіології) кожного терміну, який його формує («інформація і безпека»). При цьому необхідно зауважити, що термін «інформація» застосовується не як системоутворююча складова, а вживається для означення якісної характеристики базового елемента, тобто категорії «безпека», що розкриває галузеве спрямування і змістовне наповнення заходів, та створює відповідне поле нормативно-правового регулювання.

Для розуміння об'єктивного змісту цілісного поняття «інформаційна безпека» ми послуговуватимемося можливостями окремих методологічних інструментів (в основному, аналізу, синтезу та ін.), які сприятимуть вивченню глибинних діалектичних зв'язків між визначеними категоріями, що його формують.

Термін «інформація» (лат. *informatio*) – це відомості, про які-небудь події, чийсь діяльність тощо [1].

Сучасний тлумачний словник української мови надає дещо ширше тлумачення цього терміну, а саме: інформація – це відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації... [2].

Чинним законодавством, зокрема Законом України «Про інформацію», подається офіційне тлумачення цього терміну: «інформація – будь які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [3].

Згідно з Законом України «Про доступ до публічної інформації» [4] поняття «інформація» наділене дещо ширшими ознаками і з урахуванням кола користувачів його визначено крізь призму публічності, тобто подається як відомості, сформовані представниками органів влади і місцевого самоврядування при виконання ними службових обов'язків, зафіксовані в будь якій матеріальній формі.

Здійснений авторський юридичний аналіз нормативної бази у галузі інформаційної безпеки показав, що термін «інформація» отримав уніфіковане застосування в багатьох сферах суспільного життя. Також його цінність засвідчується широким використанням в усіх галузях юриспруденції, оскільки згідно з обсягом закладеного у ньому поняття набуває властивостей впливати на конкретні правовідносини, надаючи їм упереджувально-профілактичного змісту.

Термін «безпека» – стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [5].

Детальне дослідження семантичного значення цього терміну в інших джерелах (словниках) показало, що він отримав аналогічне тлумачення. Це означає, що за змістом та етимологією він не викликає наукового різнобачення і сприймається однаково в усіх сферах застосування.

Законодавством України подано офіційне тлумачення стану захищеності людини і природи у навколишньому середовищі. Для юридичного фахового аналізу легітимного розуміння сутності цього елементу («безпека») в структурі чинників, якими визначається найширше поняття відсутності небезпеки, посилаємося до положень Конституції України [6], де статтю 3 найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її недоторканість і безпека, життя, здоров'я, честь і гідність.

Статтю 17 Основного Закону забезпечення інформаційної безпеки розглядається у контексті пріоритетних завдань держави як складова системи захисту державного суверенітету і національної безпеки.

У Конституції України відведено особливу роль інституту Президента, який відповідно до покладених на нього обов'язків забезпечує національну безпеку та державну незалежність (стаття 106), що включає в себе заходи щодо утвердження достатнього рівня інформаційної безпеки.

Про виключне значення досліджуваного терміну для науковця говорить те, що в Основному Законі його ужито 36 разів. Принагідно потрібно зауважити, що відособленого застосування цього терміну в законодавстві ми не виявили, проте наданням йому ознак галузево-орієнтованого характеру досягається повне розуміння змісту, який априорі закладається у наповнення заходів у конкретній сфері життя суспільства.

Положеннями Закону України «Про національну безпеку України» [7] вводяться поняття воєнної, громадської і державної безпеки, що формує цілісне поняття «національна безпека», і розглядається як узагальнююче категорія в системі провадження заходів із захисту державного суверенітету, цілісності і неподільності території, встановлених конституційних гарантій демократичного вектора розвитку суспільства, а також створення ефективних механізмів нейтралізації джерел загроз українській державності.

Законом України «Про основи національної безпеки України» основна компонента державного суверенітету подається у широкому поєднанні з усіма сферами життєдіяльності суспільства, що засвідчує здатність розкривати всі аспекти змісту заходів, що вживаються для дотримання конституційного правопорядку з урахуванням зовнішніх чинників (міждержавного спілкування).

У розумінні положень коментованого Закону «національна безпека – захищеність...і забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту...при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [8].

О.Д. Довгань, Т.Ю. Ткачук, досліджуючи історичні аспекти та джерела оприлюднення перших згадувань про інформаційну безпеку, зазначають: «Проблематика інформаційної безпеки та її забезпечення у різних аспектах висвітлювались у наукових працях Плутарха, Сенеки, Платона, Макіавеллі, Гроція, а також інших вітчизняних та зарубіжних дослідників» [9, с. 80].

Як вбачається з наведеної вище цитати, логічним висновком є те, що сфера інформаційної безпеки ще в ранні часи набула дуалістичного характеру. Причиною цьому, на наш погляд, є те, що вказані вчені мали визначні досягнення не тільки в юриспруденції, а й у філософії. Тому виведені ними узагальнення поєднують у собі юридичну і філософську компоненту.

О.О. Золотар, досліджуючи першоджерела інформаційної безпеки, зазначає, що «початок історії захисту інформації вчені пов'язують з появою можливості фіксації інформаційних повідомлень на твердих носіях, тобто з винаходом писемності, а першим видом інформації, що підлягала захисту, вважають державну таємницю» [10, с. 140].

На думку науковця, майже одночасно з винайденням писемності були відкриті методи і способи захисту інформації, а саме шифрування і приховування. Як приклад, О.О. Золотар наводить історичний факт, що засвідчує спосіб захисту інформації від стороннього доступу і поширення. Такий випадок відомий як перший шифрований текст, прихований під рецептом глазурі при нанесенні її на вироби гончарства (Месопотамія, 2000 років до н. е.).

Відомі наукові погляди щодо розуміння та формування парадигми інформаційної безпеки мають в основі широку палітру філософського знання, що сягає своїм корінням глибокої давнини. Філософи минувшини завжди досліджували причини і джерела загроз, намагалися домогтися стабільного миру та процвітання. За таких умов трансформувалися підходи до розуміння інформації. Питання безпеки особи, суспільства, держави та отримання достовірної інформації цікавили мислителів Стародавнього світу. Щоправда, вказана проблема розглядалася переважно в контексті війни й миру [11, с. 40].

О. Курбан, досліджуючи генезу інформаційного впливу в XVIII столітті на прикладі боротьби за незалежність мешканців північноамериканських колоній, зазначає: «У своїй боротьбі колоністи використовували соціальні мережі (товариства «Сини свободи», «Кореспондентські комітети»), застосовували образні символи («дерево свободи», стереотипи та лозунги «Воля або смерть»). Вони дуже активно застосовували дієві акції, тогочасні медіа, чутки, маніпуляцію» [12, с. 30].

Висновки. Вибірковий аналіз чинного законодавства і оприлюдненого наукового доробку показав, що термін «безпека», як і «інформація», має міжгалузеве застосування, оскільки завданням усіх сфер правоохоронної і правозабезпечувальної діяльності є створення умов, що позбавлені і не допускають настання будь-яких негативних чи загрозливих наслідків як від природного середовища, так і від діяльності людей. Уважаємо, що саме з таких позицій потрібно оцінювати наукове супроводження процесів розроблення, удосконалення, оновлення й адаптації до європейських стандартів законодавства України, у тому числі й тих нормативно-правових актів, де йдеться про інформаційну безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови. URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html?wrд>.
2. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів. [заг. ред. В.В. Дубчинський]. Харків, 2006. 1008 с.
3. Про інформацію. Закон України № 2657-XII від 02.10.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
4. Про доступ до публічної інформації. Закон України № 2939-VI від 13.01.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2939-17>.
5. Тлумачний словник української мови. URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html?wrд=%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0>.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19>.
8. Про основи національної безпеки України. Закон України №964-IV від 19.06.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/964-15>.
9. Довгань О.Д., Ткачук Т.Ю. Наукова рефлексія інформаційної безпеки України: від позитивізму до метафізики права. *Інформація і право*. 2018. № 4 (27). С. 79–89.
10. Золотар О.О. Генеза суспільних відносин щодо інформаційної безпеки людини. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 139–148.
11. Псалтир. Харків: Фоліо, 2013. 574 с.
12. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі. Київ, 2016. 286 с.